

UOT 81'28

<https://doi.org/10.59849/2218-4783.2026.2.126>

DİL SİYASƏTİ VƏ RƏQƏMSAL TEXNOLOGİYALAR KONTEKSTİNDƏ AZƏRBAYCAN DİLİNİN QORUNMASI

PRESERVATION OF THE AZERBAIJANI LANGUAGE IN THE CONTEXT OF LANGUAGE POLICY AND DIGITAL TECHNOLOGIES

Zülfüyyə İSMAYİL*

XÜLASƏ

Azərbaycan dili milli kimliyin, mədəni yaddaşın və elmi-intellektual irsin əsas dayaqlarından biridir. Qloballaşma və rəqəmsal transformasiya şəraitində Azərbaycan dilinin qorunması və funksional modernləşdirilməsi mühüm elmi və ictimai vəzifə kimi qarşıya çıxır. Bu məqalədə Azərbaycan dilinin rəqəmsal platformalarda mövcudluğunu gücləndirmək məqsədilə tətbiq olunan kompüter əsaslı və texnologiya dəstəklə yanaşmalar əsasən filoloji baxımdan təhlil olunur. Tədqiqat texniki mühəndislik həllərindən daha çox, dilçilik, pedaqogika və dil siyasətinin rəqəmsal alətlərə təsirini ön plana çıxarır. Keyfiyyət xarakterli dilçilik təhlili, mövcud rəqəmsal resurslar və dövlət dil siyasəti prinsipləri əsasında Azərbaycan dilinin rəqəmsal mühitdə davamlı inkişafı üçün perspektiv istiqamətlər müəyyənləşdirilir.

Azərbaycan dilinin ictimai və rəqəmsal mühitdə istifadəsi ictimai yerlərdə, mediada, rəqəmsal məhsullarda və digər sahələrdə Azərbaycan dilindən istifadənin genişləndirilməsi dil siyasətinin əsas hədəflərindən biridir. Maarifləndirmə mexanizmlərinin hazırlanması və tətbiqi vasitəsilə Azərbaycan dilindən düzgün və səmərəli istifadə təşviq ediləcək, dil mədəniyyəti üzrə ictimai məsuliyyət artırılacaq, rəqəmsal mühitdə ana dilinin mövqeyi möhkəmləndiriləcəkdir. Bu istiqamətdə həyata keçirilən tədbirlər Azərbaycan dilinin gündəlik həyatın bütün sahələrində aparıcı mövqedə olmasını təmin edəcəkdir.

Açar sözlər: *Azərbaycan dili, rəqəmsal dilçilik, dilin qorunması, dilin modernləşdirilməsi, kompüter dilçiliyi, dil siyasəti.*

ABSTRACT

The Azerbaijani language is one of the principal pillars of national identity, cultural memory, and scientific-intellectual heritage. In the context of globalization and digital transformation, the preservation and functional modernization of the Azerbaijani language emerge as important scientific and social tasks. This article analyzes, primarily from a philological perspective, computer-based and technology-assisted approaches aimed at strengthening the presence of the Azerbaijani language on digital platforms. The study prioritizes the impact of linguistics, pedagogy, and language policy on digital tools rather than focusing on technical engineering solutions. Based on qualitative linguistic analysis, existing digital resources, and the principles of state language policy, prospective directions for the sustainable development of the Azerbaijani language in the digital environment are identified.

Expanding the use of the Azerbaijani language in public and digital environments, including public spaces, the media, digital products, and other domains, constitutes one of the main objectives of language policy. Through the development and implementation of awareness-raising mechanisms, the correct and effective use of the Azerbaijani language will be promoted, public responsibility for language culture will be enhanced, and the position of the mother tongue in the digital environment will be strengthened. The measures implemented in this direction will ensure the leading role of the Azerbaijani language in all spheres of everyday life.

Keywords: *Azerbaijani language, digital linguistics, language preservation, language modernization, computational linguistics, language policy.*

*AMEA Naxçıvan Bölməsi, e-mail: ismayilzulfiyye@yahoo.com
ORCID 0000-0002-4967-0123

GİRİŞ

Rəqəmsal kommunikasiya texnologiyalarının sürətli inkişafı dillərin fəaliyyət mexanizmlərini, yayılma arealını və nəsilərarası ötürülməsini əsaslı şəkildə dəyişdirmişdir. Qlobal rəqəmsal mühitdə yüksək resurslu dillər üstün mövqedə olsa da, milli dillər, o cümlədən Azərbaycan dili, kifayət qədər sistemli dəstək olmadıqda risk altına düşür.

Azərbaycan dilinin qorunması dövlət səviyyəsində strateji prioritet kimi müəyyən edilmişdir. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Cənab İlham Əliyev Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının yubileyinə həsr olunmuş çıxışında Azərbaycan dilinin zənginliyini, daxili imkanlarını və saflığının qorunmasının vacibliyini xüsusi vurğulamışdır. Bu mövqe göstərir ki, rəqəmsal modernləşmə dilin struktur və semantik bütövlüyünə xələl gətirmədən həyata keçirilməlidir.

Bu məqalənin məqsədi Azərbaycan dilinin milli dəyər kimi aliliyini tutarlı faktlarla sübut etmək, respublika Prezidentinin dövlət siyasətinin əsas istiqamətlərindən birincisini təşkil etməsini qəbul edilmiş fərman, sərəncam və qərarların işığında təhlil etmək, Azərbaycan dilinin rəqəmsal platformalarda qorunması və inkişafı məsələsinə filoloji yanaşma əsasında yenidən baxmaq və kompüter əsaslı alətlərin dil normaları ilə uzlaşdırılmasının vacibliyini əsaslandırmaqdır.

ƏSAS MƏTN

AZƏRBAYCAN DİLİ MİLLİ RUHUMUZUN BƏRQƏRAR OLDUĞU ALİ DƏYƏRİMİZDİR

Dil millətin ən əsas milli dəyəri və onun milliliyini təmin edən vacib atributudur. Çünki milli varlığımızı mədəni təməllərə bağlayan dilimizdir. Bu dil millətimizin təsdiqini və milli özünüdərkini müəyyənləşdirən əsas amillərdən biridir. Milli-mənəvi sərvətimizdən, mənəviyyatımızdan bəhs olunanda, ilk növbədə ana dilimiz yada düşür. Əgər bir xalqın ana dili yoxdursa, demək, həmin xalqın özü də yoxdur. Bizim milli birlik və həmrəyliyimizi təmin edən ana dilimizi qorumaq, inkişaf etdirmək və yaşatmaq harada yaşamasından asılı olmayaraq hər bir azərbaycanlının vətəndaşlıq və vicdan borcudur. Çünki bir milləti ayaqda tutan milli dəyərlərin başında dil gəlir.

Bütün əsrlərdə böyük mütəfəkkirlər dilimizə layiq olduğu dəyəri vermişlər. Hələ XI əsrdə Mahmud Kaşğarlı dilimizin ərəbcədən, XV əsrdə Əlişir Nəvai farscadan zəngin, gözəl, qüdrətli və şirin bir dil olduğunu sübut etmişdir. Qədim və orta əsrlərdə ən ali məqamlarda yad dillərin hökmlərini sürdüyü dönmədə – XIII əsrdə İzzədin Həsənoğlu qəzəllərini o dövrün “hakim” dillərində deyil, məhz ana dilində yazmağa üstünlük verdi. İmadəddin Nəsiminin fəlsəfi şeirləri, Qazi Bühranəddinin tuyuqları, Şah İsmayıl Xətəinin divanı, ustad Füzulinin “nəzmi-nazik” poetik inciləri məhz Azərbaycan dilində yazılıb, ana dilimizin bütün gözəlliklərini, zəriflik və incəliklərini, insan ruhunu ovsunlayan musiqili təsirini özündə əks etdirib. Ona görə ki, hər millətin mədəniyyətinin böyüklüyü sözlüyündə olan kəlmə xəzinəsi, yəni lüğət tərkibinin zənginliyi ilə ölçülür. Milli sərvətimiz olan dilimizi ağırlaşdırmamaq, yadlaşdırmamaq, təmizliyini qorumaq, onu zənginləşdirmək qayğısına qalmaq hər birimizin vətəndaşlıq borcudur.

Əgər düşünsək ki, bu gün sahib olduğumuz bu böyük milli varlığın yaşı min illərlə ölçülür, deməli, hər sözümüz, hər kəlməmiz bir tarix, dəyəri qızıl deməkdir. Kömür almaz olana, qızıl qızıl olana qədər torpağın altında min illərlə bişir. Bizim hər sözümüz, hər kəlməmiz də belədir; tarixlərin sınağından çıxmış, mədəniyyətimizin müxtəlif qollarını yaratmış almaz düzümlü dilimiz milli ruhumuzun bərqərar olduğu milli-mənəvi dəyərimezdır. Dil millətin varlığını təmin edirsə, onda üzərimizə düşən məsuliyyətin böyüklüyü də aydın olur. Bu məsuliyyəti daşımağın şərəfi də bizimdir. Bu da bizdən dilimizə laqeyd münasibət göstərənlərə qarşı mübarizədə hamılıqla bir olmağı tələb edir. Alman millətçiliyinin təməlini qoyanlardan biri, böyük filosof Hegelin dəyərli bir kəlamını xatırlamaq yerinə düşər: “Hər bir millətin tarixi o millətin zaman keçdikcə müxtəlif səviyyədə gerçəkləşən ruhudur. Bir millətin öz saflığına, gücünə inanıb və ona sığınması möcüzələr yarada bilər”

[<http://www.google.com/search//mudrik+kelemlar&sourceid=opera&ie=utf-8>]. Bu mənada, ana dili bir millətin ən böyük milli dəyəri, onun mənəvi varlığı, sehri, sirri, mövcudluğudur. Deməli, dil möcüzədir, möcüzə yaradandır. Məşhur Azərbaycan ədibi, böyük pedaqoq, görkəmli ziyalı Firudin bəy Köçərli ana dili haqqında deyirdi: “Hər millətin özünəməxsus ana dili var ki, onun məxsusi malıdır. Ana dili millətin mənəvi diriliyidir, həyatının mayəsi mənziləsindədir. Ananın südü bədənin mayəsi olduğu kimi, ananın dili də ruhun qidasıdır. Hər kəs öz anasını və vətəninə sevdini kimi, ana dilini də sevir. Bu, Allah-taalanın gözəl nemətlərindən biridir, onu əziz və möhtərəm tutmaq hər kəsə borcudur” [Səfərov, 2012: 56]. Hətta görkəmli ədibimiz məşhur rus ədibi və pedaqoqu Uşinskiydən də misal gətirirdi ki, “bir millətin malını, dövlətini və hətta vətəninə əlindən alsan ölüb-itməz, amma dilini alsan fövt olar və ondan bir nişan qalmaz” [Hacıyev, 1994: 3]. Bu baxımdan zaman-zaman ana dilimizə qarşı yad təsirlər olunub, məhv edilməyə, unutturulmağa səy edilib. Bu deyilən problemlər bizim üçün bir də sovet dövründə yaranıb. Belə ki, rus imperiyasının siyasi-mənəvi varisi olan sovet imperiyası ucqarlarda manqurtlaşma siyasəti apararaq öncə ana dilini məhv etmək və milli-mənəvi dəyərləri şikəst etmək məqsədini güdürdü. Bu məqsəddən irəli gələrək Azərbaycanda da bu xain, mənfur siyasətin nəticəsində ana dilimiz unutturulmağa çalışılmış, adı dəfələrlə yad ünsürlərlə adlandırılaraq dəyişdirilmiş, əlifbası tez-tez dəyişmələrə məruz qalmış və “rus dili ikinci ana dilidir” təlqini ilə milli dilə məhvedici plan həyata keçirilmişdir. Elə bunun nəticəsi idi ki, SSRİ dövründə Azərbaycanın paytaxtında – Bakı şəhərində milli azlıqlar milli genefondumuzu üstələmiş, rus dili ana dilini passivləşdirərək ön plana keçmiş, hər sahədə fəallıq qazanmış, əsas yeri tutmuşdur. Bu mənada, bütün yazışmaların, reklam yazıları və sosial ünsiyyətin əsas dili rus dili olduğuna görə Bakı milli regiondan daha çox “Yəcuc-Məcuc” [Cəlil Məmmədquluzadə] şəhərinə oxşadılmışdı. O dövəmdə ziyahlarımız, xüsusilə də şair və yazıçılarımız Azərbaycan dilinin saflığı uğrunda qətiyyətlə mübarizə aparırdılar. Lügət tərkibinin mənə çalarlarının zənginliyinə görə, dünyanın ən mədəni xalqlarının dil səviyyəsinə yüksəlmiş ana dilimizin mühafizəsi ilə əlaqədar milli ruhlu ziyahlar əllərindən gələni əsirgəmədilər. Səməd Vurğun, Mirzə İbrahimov, Bəxtiyar Vahabzadə, Əli Tudə, Anar, Xəlil Rza Ulutürk, Məmməd Araz dillə bağlı möhtəşəm əsərlər yaratdılar. Xalq yazıçısı Mirzə İbrahimov dil uğrunda mübarizədə dövrün ziddiyyətləri, təzyiqləri ilə üzləşərək vəzifəsindən azad edildi, sərt münasibətlərlə üzləşdi, amma əqidəsindən dönmədi. Zaman böyük yazıçının arzularını təsdiqlədi. Ümum-milli lider Heydər Əliyev hələ sovet dövründə quruluşun müəyyən təzyiqlərinə, diktələrinə baxmayaraq Azərbaycan dilinin ölkəmizdə dövlət dilinə çevrilməsində böyük xidmətlər göstərdi. Dilin inkişafı ilə bağlı ulu öndərin müntəzəm olaraq verdiyi fərman və sərəncamlarda, eləcə də tövsiyələrdə, çıxış və məruzələrdə vaxtaşırı bu məsələdə ortaya çıxan ciddi problemlərin həlli vacib sayılırdı. O ziddiyyətli dövrdə yenə də Azərbaycanın yazıçı və şairləri dilimizin keşikçisi olmaq missiyasını ləyaqətlə yerinə yetirdilər. Onlar ana dilində yazıb-yaratdılar. Bunun da nəticəsində dilin şirinliyi, təbiiliyi qorunub saxlandı. Əlbəttə, bizim milli varlığımızın əks-sədası ana dilimizdir. Onun başının üstünü almış təhlükəni də millətdən uzaqlaşdıran, dilin statusunu özünə qaytaran, ona yeni həyat verən məhz Ümum-milli Lider Heydər Əliyev oldu. Ədəbiyyat və mədəniyyət xadimlərinin uzun illər sətiraltı mənalarda, bədii əsərlərdə, nitq və çıxışlarında ifadə etdikləri arzuları yenə də ulu öndər reallaşdırdı.

AZƏRBAYCAN DİLİ – MİLLİ YADDAŞIN SÜTUNU: AMEA-NIN 80 İLLİK YUBİLEYİNDƏ PREZİDENTİN SƏSLƏNƏNDİRDİYİ STRATEJİ BAXIŞ

Hər bir milli dəyər, ələlxüsus da, ana dili nə qədər xalqın keçmişini, qədimliyini özündə əxz etdirsə də, dövlət və rəhbərlik qayğısı olmadan ikinci planda durur və məişət dili səddini keçə bilmir, ali məqamlarda təmsil olunma iqtidarından məhrum olur. Milli dəyərlərimizə fəaliyyəti boyu himayədarlıq edən böyük rəhbərimiz hakimiyyətə gəldiyi elə ilk gündən ana dilimizə layiq olduğu statusu verdi və bunu bütün fəaliyyəti boyu ən yüksək səviyyədə davam etdirdi. Bəhs etdiyimiz məsələ ilə bağlı bütün dövlət sənədləri elə bil ki, biri digərinin davamı oldu. Doğru deyilib: “Hər bir dili yaşıdan

və inkişaf etdirən onun mənsub olduğu xalqdır. Dilin hərtərəfli inkişafı, zənginləşməsi, yüksək zirvələrə qalxaraq beynəlxalq nüfuz qazanması xalqın böyük övladlarının adı ilə bağlıdır” [Xudiyev, 1997: 5]. Azərbaycan xalqının ümummillə lideri Heydər Əliyev 1969-cu ilin iyul ayında hakimiyyətə gələndən sonra bu məsələlərə çox diqqətlə yanaşılmış, onların milli mənafehdən həlli məsələləri ön planda dayanmışdır. Heydər Əliyev ağıl və cəsarətlə ilk növbədə Azərbaycan dilinin dövlət dili olmasını qanuniləşdirdi.

Müstəqillik illərində bu siyasət açıq, kompleks şəkildə, ardıcıl yürüdülməyə başladı. Azərbaycan xalqının daha mütəşəkkil millət kimi formalaşdırmağa imkan qazanıldı. Milli olan, millət üçün vacib olan hər şey millətin formalaşması və özünəqayıdışı üçün daha açıq planda sərbəst milli inkişaf məhsuluna çevrildi. Ana dili, din, milli-mənəvi dəyərlər, tarix, ədəbiyyat, mədəniyyət və s. millətə yeni, lüzumlu şəkildə təqdim edilməyə, fərdlərin münasibətlərinin, milli mənlük şüurunun formalaşması, tənzimlənməsi və yaranması istiqamətinə yönləndirildi. Hər şeydən öncə müstəqil Azərbaycan Respublikasında milli dil siyasəti yürüdülməyə başlandı. Çünki ulu öndər ana dilinin milli-təbiiyətvi əhəmiyyətini həmişə üstün tutur və vacib olduğunu bildirirdi. Ümummillə lider deyirdi: “Öz dilini bilməyən, öz dilini sevməyən adam öz tarixini yaxşı bilə bilməz. ...doğma Azərbaycan dilimizi mənimləyəcək və bunlar hamısı hər bir gənc Azərbaycan övladında yüksək vətənpərvərlik hissləri yaradacaqdır” [Əliyev, 2011: 422]. Ulu öndərin bilavasitə uzaqgörən fəaliyyəti ilə milli dil siyasətini həyata keçirə biləcək tarixi əhəmiyyətli dövlət qərarları verildi. Bu gün ulu öndərin bu siyasəti ölkə başçısı tərəfində uğurla davam etdirilir.

2.1. Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının 80 illik yubileyi Azərbaycan elmi, mədəniyyəti və dövlətçilik tarixində mühüm hadisədir. Bu haqda dosent Zülfiyyə İsmayıl yazır: “Tədbirdə Prezident İlham Əliyevin çıxışı isə yalnız elmin inkişaf perspektivlərinin deyil, həm də milli-mənəvi dəyərlərimizin, xüsusən Azərbaycan dilinin qorunması və gələcək nəsillərə saf şəkildə çatdırılması məsələsinin əhəmiyyətini bir daha gündəmə gətirdi. Prezident dil mövzusunda xüsusi diqqət ayıraraq ana dilinin yalnız ünsiyyət vasitəsi deyil, milli kimliyin vacib daşıyıcısı olduğunu vurğuladı” [İsmayıl, 2025]. Prezident İlham Əliyev çıxışında Azərbaycan dilini “çox zəngin dil” kimi xarakterizə edərək bu dilin 50 milyondan artıq insan tərəfindən ana dili kimi istifadə olunduğunu diqqət mərkəzinə gətirdi. Ancaq bu zənginliyin qorunmasının əsas şərti dilin təmizliyi, saflığı və ədəbi normalarının qorunmasını da məxsusi olaraq nəzər diqqətə çatdırdı. Dövlət başçısının narahatlığı xüsusilə əhəmiyyətli idi ki, bəzi bölgələrdə və xaricdə yaşayan soydaşlarımız arasında Azərbaycan dili “məişət dili” səviyyəsində istifadə olunur, ana dilimizin zənginliyi və ifadə imkanları gözərdi edilir. Bu mənada dilin “xarici sözlərlə yüklənməsi” tendensiyası ictimai şüurda ciddi diqqət tələb edir.

Bu diqqətə çatdırılan məsələlər, əslində, dilin yalnız kommunikasiya vasitəsi olmadığını, onun həm də mədəni yaddaş, düşüncə tərzı və tarixi kimlik daşıyıcısı kimi qəbul edildiyini göstərir. Dil korlananda kimlik də sarsılır – Cənab Prezidentin mesajının mənası budur. Dövlət başçısı həmçinin çıxışında dilin qorunmasının yalnız dövlətin işı olmadığını, bu prosesdə alimlərin, şair və yazıçıların, jurnalistlərin, elm və mədəniyyət xadimlərinin, maarifçilərin üzərinə böyük məsuliyyət düşdüyünü də qeyd etdi. O bildirdi ki, Azərbaycan dilində əgər milli kəlmə mövcuddursa, onun yerinə başqa dildən söz işlətmək ya səhvdir, ya da təxribatdır. Hər iki hal yolverilməzdir.

Bu fikirlər Azərbaycanda dil siyasətinin istiqamətlərini müəyyənləşdirir:

Dilin saflığının qorunması – ədəbi dil qaydalarına ciddi riayət;

Kütləvi informasiya vasitələrinin məsuliyyəti – efirdə və mətndə dil mədəniyyəti;

Elm və təhsil sisteminin rolu – məktəblilər və gənclər arasında ana dilinə sevgi və ehtiramın artırılması;

Qloballaşma şəraitində dil müdafiəsi – xarici təsirlərdən qoruma, amma inkişafdan geri qalmamaq və s.

Bu çağırışlar təkə dil mütəxəssislərinə deyil, ümumilikdə cəmiyyətə yönəlmiş strateji mesajdır. Prezidentin çıxışından sonra ölkənin aparıcı elm və media qurumlarında yayımlanan şərhlərdə dilin

milli təhlükəsizlik amili kimi qiymətləndirilməsi diqqət çəkir. Bir çox mütəxəssis bu çıxışı “mədəniyyət strategiyasının yeni mərhələsi”, “ana dilinə sayğının dövlət tərəfindən ən yüksək səviyyədə təsdiqi” kimi dəyərləndirib. Bu yanaşma Azərbaycan dilinin yalnız ünsiyyət vasitəsi yox, həm də milli suverenliyin mənəvi sərhədi olduğunu ifadə edir. Bu çərçivədə dilin dövlət qurumlarında, təhsil müəssisələrində, mətbuatda və ictimai məkanlarda düzgün istifadəsi həm norma, həm də vətəndaşlıq məsuliyyəti kimi qiymətləndirilir.

AMEA-nın yubileyi çərçivəsində dil məsələsinin qabardılması təsadüfi deyil. Akademiya Azərbaycan dilinin tədqiqi, tarixi lüğətçilik, dialektologiya, ədəbi dil normalarının sistemləşdirilməsi, müasir dil proseslərinin analizi kimi sahələrdə strateji fəaliyyət göstərən qurumdur. Cənab Prezident nitqində elmin bu istiqamətlərdə daha fəal olmasının vacibliyini vurğuladı. Bu, AMEA üçün həm məsuliyyət, həm də yeni inkişaf mərhələsi deməkdir.

SOSIAL MƏKANDA ANA DİLİNİN SAFLIĞININ QORUNMASI: PROBLEMLƏR, PERSPEKTİVLƏR

Əvvəllər yazarkən, danışarkən ərəbcədən, farscadan nə qədər çox istifadə etmək “bacarıq” sayılmışsa, dilimiz də bir o qədər öz xüsusiyyətlərindən uzaqlaşmış, daha çox lüğət tərkibi yad, alınma sözlərlə dolmuşdur. Ana dilimizin bu qədər dəyərli olmasına baxmayaraq, yuxarıda qeyd etdiyimiz kimi, insanların öncələr Şərq dillərinə olan meyli indi Qərb dillərinə yönəlməkdədir. Biz heç də XXI əsrdə xarici dil bilməyin əleyhinə deyilik. Əksinə, bunu alqışlayırıq və zamanın ən böyük tələbi olduğunu təqdir edirik. Bizləri narahat edən milli şüurdan və qürurdan yoxsul olan və hər keçən gün “xariciləşib” milli mentalitetimizdən uzaqlaşan bir qrup insanların duyduğu həyəcanı *Wauw, Oh may God, Boje moy*; üzrünü *pardon*; minnətdarlığını *mersi* – deyərək bu kimi hiss və davranış etiketlərini başqa dillərdə ifadə etmələridir. Yəni öz dilimizdə danışarkən başqa dillərdən qırıq-qırıq kəlmələr deməyi “müasirlik” kimi dəyərləndirmələridir. Əslində isə bu müasirləşmənin önündə duran ən böyük əngəldir, daha bariz desək, gerilidir. Bu mənada zamanımızın ən böyük siyasi xadimi, ümum-milli liderimiz Heydər Əliyevin dilimizlə bağlı çox zəruri və aktual olan bir məsələyə münasibəti hamımız üçün çox vacib bir vəzifə müəyyənləşdirir: “Xarici dil bilmək, əlbəttə ki, lazımdır, vacibdir. ...gənclərimiz nə qədər çox dil bilsələr bir o qədər zəngin dünyagörüşünə malik olacaqlar. Bu, müasir dünyanın tələbləridir. Amma ən əsası odur ki, hər bir azərbaycanlı öz ana dilini – Azərbaycan dilini, dövlət dilini mükəmməl bilməlidir” [İsmayıl, 2025].

Hər bir dilin özünəməxsus gözəlliyi vardır. Amma milli dəyərlərimizin başında gələn ana dilimiz daha anlaşıqlı, ahəngdar, zəngin və musiqili bir dildir. Sözdüzümü, sabit qanunauyğunluqları və düzənliliyi ilə öncül bir dildir. Təəssüf ki, dilimiz bütün bu xüsusiyyətlərinə baxmayaraq, bəzən gündəlik məişətimizdə işlətdiyimiz rus-Avropa və b. mənşəli sözlərin önünə keçə bilmir. İnsanı bir sual düşündürür: Dilimizdə asanlıqla anlaşılan, başa düşülən sözlərin yerinə yad sözləri işlətdikdə nə qazanırıq? – Təəssüf ki, itirdiyimiz dəyərlər daha çox olar. Dilimizi başqa dillərin kölgəsində qoysaq ən gözəl milli varlığımızı – dilimizi əridərik. Böyük mütəfəkkir Uşinski belə məqamda demişdir: “Ana dili məhv olarkən, xalq artıq yox olur. Xalqın dili yaşadığıca xalq da yaşayır [10]. Buna bənzər kəlamları professor Qəzənfər Paşayev fikirlərində də müşahidə edirik: “Vətən torpağı kiçilib-genişləmə bilər. Şan-şöhrəti tapdalana bilər. Hətta dini dəyişdirilə bilər. Lakin bir şey dəyişmir. Qalan bu tək varlıq ana dilidir” [Paşayev, 2011: 15]. Ana dili sadəcə anadan öyrəndiyimiz dil deyil, həm də düşüncələrimizin, duyğularımızın və məniyyətimizin dilidir. Buna görə də toplumu millət edən ən böyük amil dildir. Tanınmış Çin filosofu Konfutsidən soruşurlar: hakimiyyətə gəlsəydiniz ilk işiniz nə olardı? Filosof belə deyir: “İlk əvvəl dili düzənə və disiplinə qoyardım! ...heç bir şey dil qədər vacib deyil” [<http://www.google.com/search//mudrik+kelemlar&sourceid=opera&ie=utf-8>]. Dilə verilən bu qədər dəyərdəndir ki, fransızlar 1789-cu ildə çevriliş edərək hər şeyi dəyişdirə bildilər, bircə dildən başqa.

“Azərbaycan dilinin qloballaşma şəraitində zamanın tələblərinə uyğun istifadəsinə və ölkədə dilçiliyin inkişafına dair Dövlət Proqramı”nın Prezident İlham Əliyevin 2013-cü il 9 aprel tarixli Sərəncamı ilə təsdiq olunması mənaviyyatımızın güzgüsü olan ana dilimizin saflığının və zənginliyinin qorunması yolunda mühüm tarixi hadisədir. Dövlət proqramı 2013-2020-ci illər ərzində bu istiqamətdə bir sıra zəruri tədbirlərin həyata keçirilməsini nəzərdə tutur. Proqramın məqsədi Azərbaycan dilinin istifadəsinə və tədqiqinə dövlət qayğısının artırılması, Azərbaycan dilinin qloballaşma şəraitində zamanın tələblərinə uyğun istifadəsi, ölkədə dilçilik araşdırmalarının əsaslı surətdə yaxşılaşdırılmasıdır. Sənəd, eyni zamanda, dilçiliyin aparıcı istiqamətlərində fundamental və tətbiqi tədqiqatların inkişafına yönəldilmiş yaradıcılıq səylərinin birləşdirilməsini və dilçiliyin müasir cəmiyyətin aktual problemləri ilə əlaqələndirilməsini nəzərdə tutur. Bu konseptual sənəddə hazırkı dövrdə ana dilimizin müxtəlif səviyyələrdə, xüsusilə KİV-lərdə işlənməsində fonetik, sintaktik və semantik normalardan ciddi yayınlardan narahatlıq əksini tapmışdır. Göstərilmişdir ki, dövlət dilinin bütün imkanlarından hər zaman lazımınca istifadə edilmir, yerli-yersiz yad sözlər dilimizə gətirilir. Mətbuat orqanlarında ədəbi dil normalarından yayınlılar davam edir. Xarici dillərdən bədii və elmi tərcümələrdə nöqsanlar müşahidə olunur. Küçə və meydanlardakı reklamlarda adi qrammatik qaydalar gözlənilmir. Azərbaycan dilindən internet sahəsində məsuliyyətsizliklə istifadə olunur və s. Prezident İlham Əliyevin tapşırığı ilə 06 oktyabr 2017-ci ildə “Azərbaycan ədəbi dilinin qorunmasında və inkişafında KİV-in rolu” mövzusunda Bakıda keçirilən konfransda bütün bunlar barədə böyük məmnunluqla söhbət açıldı. Məclisdə dövlət dilinin qorunub inkişaf etdirilməsinə yönəldilmiş qanun, fərman, sərəncam və proqramlarda əksini tapmış müddəaların gerçəkləşdirilməsi ilə bağlı ölkə rəhbərinin narahatlığına, mediada ədəbi dil normalarına riayət olunmaması ilə əlaqədar geniş ictimaiyyətin narazılığına səbəb olan məsələlər dilçi alimlərin, Milli Məclisin deputatlarının, kütləvi informasiya vasitələri rəhbərləri və nümayəndələrinin iştirakı ilə ətraflı araşdırıldı, mövcud nöqsanları tezliklə aradan qaldırmaq üçün əsaslı təkliflər səsləndi. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyevin illər əvvəl, yəni 2013-cü il 9 aprel tarixli Sərəncamı ilə təsdiq edilmiş “Azərbaycan dilinin qloballaşma şəraitində zamanın tələblərinə uyğun istifadəsinə və ölkədə dilçiliyin inkişafına dair Dövlət Proqramı”nda, 3 noyabr 2025-ci ildə Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının 80 illik yubileyindəki çıxışında, 2026-cı il yanvarın 5-də yerli televiziya kanallarına müsahibəsində və digər çıxışlarında ana dilimizin dövlət dili kimi inkişafı, ədəbi dil normalarına əməl olunması üçün ciddi vəzifələr müəyyənləşdirilib. Bu vəzifələri sadəcə dilçi alimlər, ziyalılar həyata keçirməməlidir. Hər bir vətəndaşın da öz öhdəlikləri olmalıdır.

Doğma ana dilimizin əsas problemlərindən biri də sosial məkanda Azərbaycan ədəbi dilinin normalarının gözlənilməsi ilə bağlı məsələlərdir.

Sosial məkanların bəzilərinə diqqət etdiyimiz zaman ciddi dil pozuntularına yol verildiyinin şahidi oluruq. Belə ki, sosial məkanlarda ədəbi dilin norma pozuntuları müxtəlif səviyyələrdə özünü göstərir. Bir çox hallarda leksik, üslubi və qrammatik norma pozuntularına rast gəlinir. Dürüst işarələrini hətta düzgün, yerində işlətmirlər. Bəzənsə ədəbi dilimizin təmizliyini pozan sözlər işlədilir. Və ya sosial şəbəkələrdə sözlərin qısaldılması, fonetik normanın pozulması halları da var, yəni saitlərin ləğvi prosesi gedir. “Salam” sözünü “slm”, tamam “tm”, “necəsən”i “ncs”, “təşəkkür”ü “tşk” və s. şəkildə yazıldığını da müşahidə edirik. İndiki gənclik bunu müasir yazışma forması kimi qiymətləndirir. “imojelər, smalıklar” – bu artıq duyğu və düşüncənin bəlasına çevrilib. İnsanlar piktoqrafik və ya ideoqrafik yazıdan bizim eradan əvvəl istifadə ediblər. Yəni fonografik yazı kəşf olunmamışdan əvvəl. İndi səmimi bir arzu, fikir və ifadə yerinə tək bir “imoje” ilə münasibət bildirmək dilimizin söz ehtiyatına, kamil ifadə imkanlarına qarşı haqsızlıq deyilmi?

İndi qloballaşma dövrü olduğu üçün terminologiya dilimizə nüfuz edir. Dünyanın qəbul etdiyi elmi nailiyyətlərlə bağlı olan terminləri hər bir dil qəbul edir. Və ya qarşılığını yaratmağa çalışır. Qloballaşmanın bizə gətirdiyi bütün terminləri kor-koranə şəkildə qəbul etmək olmaz. Amma terminologiya ilə bağlı olan sözlərin dilə daxil olmasına və ya milli sözlərimizdə qarşılığı olmayan və ya

tamamilə ifadə olunmayan sözlərin heç kim əleyhinə deyil. Amma bay-bay, ok, plzz, HBB və s. və i. sözlərdən gündəlik məişətimizdə istifadə etməyi qloballaşma ilə əlaqələndirmək nə dərəcədə ümum-milli ehtiyacdır və zərurət tələb edən məsələdir?

Bu faktorlar hamısı dilimizin saflığına xələl gətirən amillərdir və gündəlik yazı vasitəsilə ünsiyyətdə dilimizi korlayan elementlərdir. Milli sərvətimiz olan dilimizi ağırlaşdırmamaq, yadlaşdır-mamaq, təmizliyini qorumaq, onu zənginləşdirmək qayğısına qalmaq hər birimizin vətəndaşlıq bor-cudur. Əvvəllər yazarkən, danışarkən ərəbcədən, farscadan nə qədər çox istifadə etmək “bacarıq” sayılmışsa, dilimiz də bir o qədər öz xüsusiyyətlərindən uzaqlaşmış, daha çox lüğət tərkibi yad, alın-ma sözlərlə dolmuşdur. Ana dilimizin bu qədər dəyərli olmasına baxmayaraq, insanların öncələr Şərq dillərinə olan meyli indi Qərb dillərinə yönəlməkdədir. Biz heç də XXI əsrdə xarici dil bilməyin əleyhinə deyilik. Əksinə, bunu alqışlayırıq və zamanın ən böyük tələbi olduğunu təqdir edirik. Bizləri narahat edən milli şüurdan və qürurdan yoxsul olan və hər keçən gün “xariciləşib” milli mentali-tetimizdən uzaqlaşan bir qrup insanların duyduğu həyəcanı Wauw, Oh may God, Boje moy; üzrünü pardon, sorry; minnətdarlığını mersi – deyərək bu kimi hiss və davranış etiketlərini başqa dillərdə ifadə etmələridir. Yəni öz dilimizdə danışarkən başqa dillərdən qırıq-qırıq kəlmələr deməyi “müa-sirlik” kimi dəyərləndirmələridir. Əslində isə bu müasirləşmənin önündə duran ən böyük əngəldir, daha bariz desək, gerilikdir. Beləliklə, bir çox hallarda sosial şəbəkələrdə:

- sözlər saitsiz işlənir [məsələn, slm-salam, tşk-təşəkkür, ncs-necəsən və b.];
- hər kəs öz bilik səviyyəsində yazır və buna görə də ədəbi dil normaları kobud şəkildə pozul-muş olur;
- sözlər istənilən kimi yazılır, yəni düzgün yazı qaydalarına əməl olunmur, tələffüz etdikləri kimi yazıya alınır;
- nitqdə dialekt, şivə, hətta loru, vulqar, tabu sözlər belə işlədilir;
- sözlər mənalarına görə düzgün istifadə edilmir;
- cümlədə söz sırası və sözlərin düzgün əlaqələndirilməsinə əməl olunmur, təzə dil bilən əcnə-bilərin nitqinə bənzəyir;
- durğu işarələri nəinki düzgün istifadə edilmir, ümumiyyətlə, istifadədən düşür və s.

Belə problemlər sosial şəbəkələrdə paylaşım və ünsiyyət zamanı çox tez-tez rast gəlinir. Əlbəttə, bu kimi məsələlər ətrafında müzakirə zamanı başqa fikirlərə də rast gəlmək olar. Başqa cür fikir yürü-dənlər və özlərini haqlı çıxarmaq istəyənlər deyə bilərlər ki:

- əvvəla, sosial şəbəkələr ana dili öyrənmək üçün yer deyil, bu, sadəcə, ictimai ünsiyyət məka-nıdır. Buna görə də hər cür sərbəst danışmaq olar və dildən də istənilən səviyyədə istifadə edilə bilər;
- ikinci, sosial şəbəkələr sürətli, çevik və şəxsi ünsiyyət üçün münasibdir, buna görə də söz-lərin qısa, təhrif edilmiş şəkildə yazılmasını da qəbul etmək olar. Fikir başa düşüldü, kifayət edər;
- sosial şəbəkələrdə hər istifadəçi öz bilik səviyyəsi, yazı vərdislərinə uyğun iştirak edir, buna görə də ədəbi dil və onun normalarına uyğun davranmaq üçün münasib yer deyil. Əsas məsələ hər kəsin öz fikrini ifadə edə bilməsi və sərbəst iştirakıdır;
- hətta bunu da demək olar ki, ədəbi dilin öz normalarında da sürətli yazı və çevik istifadə zamanı təkrarların aradan qaldırılması, yığcamlığa əməl edilməsi məqsədilə mürəkkəb adların qısal-dılmasından, sözlərin [xüsusilə, xüsusi isimlərin] qısa yazılışından, yalnız baş hərflərin istifadə edil-məsindən və s. yollardan istifadə edilməklə yazı prosesi həyata keçirilir. Belə olan surətdə sərbəst ünsiyyət məkanı olan sosial şəbəkələrdə belə halların olması niyə dil pozuntusu hesab edilsin ki?! və s. və i.

Əlbəttə, bu cür fikirlərə ilk baxışdan haqq qazandırmaq olar və razılaşmaq da mümkündür. An-caq! Ancaq unutmamaq lazımdır ki:

- sosial şəbəkələr sərbəst ünsiyyət yeridir, amma hər kəsin istəyinə uyğun fəaliyyət məkanı deyil;
- sosial şəbəkə ictimai ünsiyyət yeri olduğu üçün həm də nəzarət olunan və müəyyən qay-dalarla tənzimlənən, qarşılıqlı hörmətə dayanan ünsiyyət məkanıdır;

- ictimai nəzakət qaydalarına uyğun olaraq anlaşılan nitq qurmaq üçün ədəbi dilin normalarına uyğun yazmaq ən doğrusudur. Çünki hər istifadəçi bir dialekti, bir şivəni və s. təmsil edir, bunun üçün qarşılıqlı anlaşılan ünsiyyət qurmaq zəruridir və ehtiyacı yalnız nitqin normaları əsasında təmin etmək mümkündür. Yalnız ədəbi dil vahid ünsiyyət dilidir və yalnız onunla ümumi ünsiyyəti təmin etmək, həyata keçirmək olar. Sözlərin bütöv, tam yazılması, cümlədə söz sırasının qorunması, dialekt, şivə, tabu, loru sözlərindən qaçınmaq, durğu işarələrindən yerində istifadə müəyyən zaman itkisi hesab edilsə də, məhz düzgün, dəqiq və ifadəli nitqin ortaya çıxmasına bilavasitə imkan yaradır. Bu, həm də dövlət dilimizin, bizi təmsil edən, bizi şöhrətləndirən, ictimaiyyətə, dünyaya milli kimlik olaraq tanıdan ana dilimizin ehtiramla qarşılanmasına və onun öyrədilməsinə də stimül verir. Çünki ana dilimizin öyrədilməsi, təbliği təkcə sinif otaqlarının, kitabların, kürsülərin və s. yeri deyil, həm də bizim hər birimizin vətənimiz üçün edə biləcəyimiz kiçik, lakin zəruri bir vətəndaşlıq vəzifəsi olaraq sosial şəbəkələrin yeridir. Vətəndaşlıq vəzifəsi yalnız vərəqlərdən ibarət konstitusiya kitabı çərçivəsində deyil, məhz burda – bu kimi sərbəst fəaliyyət yerlərində daha çox aktuallaşır və hər bir kəsdən vətəndaşlıq məsuliyyəti tələb edir. Buna görə də:

- Ana dilindən doğru istifadə birinci növbədə vətəndaşlıq vəzifəsi, konstitusion borc və mənəvi məsuliyyətdir;

- Düzgün nitq qarşı tərəfə hörmətin və nəzakətin ifadəsidir;

- Düzgün, dəqiq və ifadəli nitq daha anlaşılan bir ünsiyyətin təminatçısıdır və s.

Heç də təsadüfi deyildir ki, necə danışdırsa, necə yazdırsa, mədəni və əqli cəhətdən də elə osan. Bu mənada, sosial şəbəkələrdən istifadə zamanı ana dilimizin imkanlarından yerli-yerində, normalara uyğun istifadə etmək bizim hər birimizin ictimai nəzakət nümunəmiz, mədəni səviyyə göstəricimizdir.

Sosial məkanlarda tez yazmaq çevikliyi, yığcamlığı, fikri bacardıqca tez ötürmək müasir tələb kimi görünür. Sosial məkanlardakı bu qədər sərbəstlik dilimizə ağır zərbə vurur. Biz düşünürük ki, bu problem Azərbaycan dilini lazımi səviyyədə bilməyən, dil məsələsində naşı, ədəbi dil normalarına bələd olmayanların problemləridir. Olansa, dilimizə olur. Naşı, savadsız insanlar dilimizi korlayır. Digər savadsızlar da, belə başa düşür ki, sosial məkanda və ya saytda hansısa söz və ya cümlə bu formada yazılıbsa, deməli, düzgünü budur. Sosial şəbəkələri və ya şəxsi profilləri, statusları bir o qədər də ciddiyyə almamaq lazımdır.

Fikrimizcə, indi və gələcəkdə yaranacaq dilimizin saflığının qorunmasının qarşısını almaq məqsədilə aparılan işlər yeniyetmə və gənclərlə indidən aparılmalıdır. Çünki əl alışqanlığı, dil vərdişi və göz yaddaşı “formalaşdıqdan” sonra müdaxilə etmək çətin olur. Bu problemlərin və ya zərərli dil vərdişlərinin qarşısı uşaqlıqdan, ələlxüsüs da yeniyetmə və gənclik dövründən alınmalıdır.

Bəs sosial məkanda Azərbaycan ədəbi dil normalarının pozulmasının qarşısının alınması üçün hansı addımlar atıla bilər? Bunun üçün nə etmək lazımdır? Bunun üçün bəzi variantlar üzərində düşünülə bilər. Belə ki: yazı üslubuna diqqət etmək və təkmilləşdirmək, bədii əsərlərin dil-üslub xüsusiyyətinə bələd olmaq və s. Çünki insanların mütaliədən uzaq olması nitq vərdişlərinin zəifləməsi və dil normalarının pozulmasına zəmin yaradır. Yəni, ədəbi dil normalarını bilmək, dilimizin qrammatikasına bələd olmaq öz yerində, dilin leksik imkanları və normalarına bələd olmaq da vacibdir. Çünki problem həqiqətən də ciddidir. Azərbaycan ədəbi dilinin kobud pozulması halları çoxdursa, həmçinin qrammatik normaların pozulması halları da baş alıb gedirsə, biz dilimizin təmizliyini heç nəyə güzəştə getməməliyik. Azərbaycan ədəbi dil normalarının pozulmasının qarşısını almaq, ana dilimizin qorunması və gələcək nəsillərə saf bir şəkildə ötürülməsi, ədəbi dilin düzgün tətbiqi, əhali arasında nitq mədəniyyətinin yüksəldilməsi bizim əsas məqsədimiz olmalıdır. Bunun üçünsə çox şey lazım deyil. Hər bir kəs öz normadan kənar, pozuq yazı nümunəsindən utansa, kifayət edər. Hər bir istifadəçi aldığı təhsilə rəğmən göstərdiyi mədəni səviyyəsindən eyib duysa, təsirli tədbir ola bilər.

Azərbaycan ədəbi dilinin normaları barədə təkmilləşmə dərnəkləri fəaliyyəti göstərməsi:

- Sırf dil qüsurları, ədəbi dil normalarının öyrənilməsi ilə bağlı seminarların təşkil olunması:

- Məktəblərdə diskussiya klublarının fəaliyyətini təmin olunması;
- Bədii qiraət, dram dərnəklərinin daha da canlanması. Çünki bədii dil həm də bədii qiraət sayəsində formalaşır. Buna görə də sinifdən xaric oxu materiallarının əhəmiyyətini təbliğ etmək;

İfadəli oxu;

Sürətli və düzgün yazmaq vərdisləri;

Kompüter, telefon və digər vasitələrdə sürətli və düzgün yazmaq;

Ən başlıcası isə dil normalarını pozanlara qarşı ictimai qınaq formalaşmalıdır.

Bu ümummilli işdə heç kimsə özünü kənara çəkməməli və ya özünü öyüb mən dilimizi bilirəm deməməlidir. Hamımız üçün öyrənməli nələrsə var. Nəticə etibarilə hamımızın məqsədi eyni deyilmi; Azərbaycan ədəbi dilini qorumaq, mühafizə etmək, gələcək nəsillərə ana dilimizi saf şəkildə çatdırmaq?!

Nəticə olaraq qeyd edək ki, bizim məqsədimiz vətəndaşlarımızı qınamaq deyil. Sadəcə dil qüsurlarını aşkarlamaqda və sizə təqdim etməkdə məqsədimiz yalnız Azərbaycan ədəbi dil normalarının qorunmasına riayət etməyə borclu olduğumuzu faktlarla sübut etməkdir. Bu, nöqsanların aradan qaldırılacağına inam yaratmaq və iş aparmağın gələcəkdə dilimizin saflığının təmin olunmasına əlverişli imkanlar yaradacağını bir daha diqqətə çatdırmaqdır.

AZƏRBAYCAN DİLİNİN RƏQƏMSAL RESURLARI

“Azərbaycan dili” platforması Azərbaycanda rəsmi olaraq 28 dekabr 2025-ci il tarixində təqdim edildi. Təqdimat mərasimi həmin gün Azərbaycan Dillər Universitetində keçirildi və platforma bu tarixdə ictimaiyyətə tanındı. Son illərdə Azərbaycan dilinin qorunması, inkişafı və gənc nəsil arasında daha geniş yayılması istiqamətində həyata keçirilən təşəbbüslər arasında “Azərbaycan dili” platforması xüsusi yer tutur. Bu platformanın formalaşmasında və fəaliyyətə başlamasında gənc təşəbbüskar Aleyna Əliyevanın rolu diqqətəlayiqdir. O, Azərbaycan dilinə marağın artırılması, ana dilinin düzgün və səlis şəkildə istifadəsinin təşviqi məqsədilə platformanın yaradılması ideyasını irəli sürmüşdür. Onun əsas məqsədi dilimizin zənginliyini, ifadə imkanlarını və milli-mənəvi dəyərlərimizi müasir informasiya mühitində daha geniş auditoriyaya çatdırmaq olmuşdur.

Dil texnologiyalarının effektivliyi mövcud dil resurslarının keyfiyyəti və sistemliliyindən asılıdır. Azərbaycan dili üçün elektron lüğətlər, onlayn media mətnləri, tədris platformaları və məhdud həcmdə dil korpusları mövcuddur.

Filoloji baxımdan aşağıdakı problemlər müşahidə olunur:

Orfoqrafik və terminoloji qeyri-sabitlik;

Rəqəmsal mühitdə nəzarətsiz alınma sözlərin artması;

Klassik və müasir ədəbi mətnlərin yetərli səviyyədə rəqəmsallaşdırılmaması.

Bu səbəbdən, dilçi alimlərin rəhbərliyi ilə balanslaşdırılmış və normativ korpusların yaradılması zəruridir.

4.1. Texnologiya dəstəkli dil alətləri: filoloji baxış

Nitqin tanınması, mətn emalı və maşın tərcüməsi kimi texnologiyalar Azərbaycan dilinin rəqəmsal istifadəsini genişləndirə bilər. Lakin bu alətlərin səmərəliliyi onların dil normalarına uyğunluğundan birbaşa asılıdır.

Nitq texnologiyalarında dialekt və tələffüz fərqləri, mətn emalı sistemlərində isə qrammatik norma əsas meyar olmalıdır. Maşın tərcüməsi sistemləri semantik və mədəni uyğunluğu nəzərə almadan effektiv ola bilməz. Buna görə də filoloqların iştirakı bu proseslərdə həlledici əhəmiyyət daşıyır.

4.2. Təhsil və sosiolinqvisistik aspektlər

Rəqəmsal platformalar gənc nəslin dil vərdislərinin formalaşmasında mühüm rol oynayır. Azərbaycan dilinin rəqəmsal mühitdə qeyri-dəqiq və ya sadələşdirilmiş formada təqdim olunması dil səriş-təsinin zəifləməsinə səbəb ola bilər.

Xarici dillərin intensiv öyrədildiyi çoxdilli təhsil mühitində Azərbaycan dili əsas istinad dili kimi qorunmalıdır. Bu baxımdan müəllimlərin və dilçi mütəxəssislərin rəqəmsal məzmunun formalaşdırılmasında iştirakı vacibdir.

4.3. Müzakirə: dil siyasəti və rəqəmsal məsuliyyət

Azərbaycan dilinin modernləşdirilməsi nəzarətsiz texnoloji uyğunlaşma kimi deyil, dilin daxili imkanları əsasında həyata keçirilməlidir. Dövlət dil siyasətində vurğulandığı kimi, rəqəmsal mühitdə də normativlik, terminoloji ardıcılıq və leksik saflıq qorunmalıdır.

Kompüter əsaslı yanaşmalar filoloji nəzarət altında tətbiq edildikdə dilin funksional imkanlarını genişləndirə və onun mövqeyini möhkəmləndirə bilər.

“Azərbaycan dilinin ictimai və rəqəmsal mühitdə istifadəsi ictimai yerlərdə, mediada, rəqəmsal məhsullarda və digər sahələrdə Azərbaycan dilindən istifadənin genişləndirilməsi dil siyasətinin əsas hədəflərindən biridir. Maarifləndirmə mexanizmlərinin hazırlanması və tətbiqi vasitəsilə Azərbaycan dilindən düzgün və səmərəli istifadə təşviq ediləcək, dil mədəniyyəti üzrə ictimai məsuliyyət artırılacaq, rəqəmsal mühitdə ana dilinin mövqeyi möhkəmləndiriləcəkdir. Bu istiqamətdə həyata keçirilən tədbirlər Azərbaycan dilinin gündəlik həyatın bütün sahələrində aparıcı mövqedə olmasını təmin edəcəkdir” [İsmayıl, 2016].

AZƏRBAYCAN DİLİNİN İNKİŞAFININ STRATEJİ HƏDƏFLƏRİ VƏ PRIORİTET İSTİQAMƏTLƏRİ

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin yanvarın 5-də yerli televiziya kanallarına verdiyi müsahibədə Azərbaycan dili məsələsinə xüsusi diqqət ayırması bu mövzunun dövlət və cəmiyyət üçün nə qədər mühüm olduğunu bir daha göstərdi. Prezidentin səsləndirdiyi fikirlər müasir dövrdə ana dilimizin qorunması və inkişaf etdirilməsi istiqamətində ciddi mesaj xarakteri daşıyır. Dövlət başçısı vurğuladı ki, Azərbaycan dili milləti birləşdirən əsas amillərdən biridir. Tarix boyu xalqımız müxtəlif siyasi və ideoloji təsirlərə məruz qalsa da, öz dilini qoruyub saxlamış, onu milli kimliyinin əsas dayacağına çevirmişdir. Məhz bu amil Azərbaycan xalqının milli varlığını bu günə qədər yaşatmağa imkan verib. Prezident İlham Əliyev müsahibəsində qeyd etdi ki, müstəqil dövlət üçün dövlət dili məsələsi sadəcə mədəni deyil, eyni zamanda strateji əhəmiyyət daşıyır. Azərbaycan dili Konstitusiyaya ilə dövlət dili kimi təsbit edilib və onun bütün sahələrdə düzgün tətbiqi vacibdir. Rəsmi sənədlərdə, təhsil müəssisələrində, mediada və gündəlik ünsiyyətdə ana dilimizin ədəbi normalarına əməl olunmalıdır.

Nəticə etibarilə, Prezidentin müsahibəsində səsləndirilən fikirlər göstərir ki, Azərbaycan dilinin qorunması və inkişafı ümummilli məsələdir. “Qloballaşmanın sürətləndiyi, informasiya axınlarının sərhədsizləşdiyi müasir dövrdə ana dilinin qorunması və inkişaf etdirilməsi hər bir dövlət üçün strateji əhəmiyyət daşıyır. Azərbaycan dili təkcə ünsiyyət vasitəsi deyil, milli kimliyin, tarixi yaddaşın və müstəqil dövlətçiliyin təməl sütunlarından biridir. Ana dilinə hörmət milli kimliyə, dövlətçiliyə və gələcək nəsillərə hörmət deməkdir. Bu məsuliyyəti dərk etmək və dilimizi qorumaq hər bir Azərbaycan vətəndaşının borcudur” [İsmayıl, 2016].

Ölkə başçısının 2026-cı il 14 yanvar tarixli Sərəncamı ilə təsdiq edilmişdir “Azərbaycan Mədəniyyəti – 2040” Azərbaycan Respublikasının Mədəniyyət Konsepsiyasının qısa xülasəsində Azərbaycan xalqının Ümummilli Lideri Heydər Əliyevin azərbaycançılıq məfkurəsi əsasında yeni milli ideologiyanın və buna əsaslanan yeni mədəniyyət siyasətinin formalaşdırılması izah olunur. Konsepsiyanın əsas məqsədi belə şərtləndirilir: “Azərbaycan mədəniyyəti – 2040” Azərbaycan Respublikasının Mədəniyyət Konsepsiyası [bundan sonra – Konsepsiya] qlobal və ölkədaxili çağırışlar nəzərə alınmaqla, Azərbaycanın milli kimliyinə əsaslanan müasir mədəniyyət modelinin yaradılması, inkişafı və 2040-cı ilədək digər mədəniyyətlərlə qarşılıqlı əlaqələrinin genişləndirilməsi üçün dövlət mədəniyyət siyasətinin istiqamətlərini müəyyən edən və mədəniyyət sahəsi ilə bağlı fəaliyyətə vahid, sistemli və dayanıqlı yanaşmanı təmin edən strateji planlaşdırma sənədidir” [“Azərbaycan Mədəniyyəti – 2040” Azərbaycan Respublikasının Mədəniyyət Konsepsiyası].

yəti – 2040” Azərbaycan Dilinin İnkişafının Strateji Hədəfləri Və Prioritet İstiqamətləri, 2026]. Azərbaycan dili xalqımızın milli kimliyinin, tarixi yaddaşının və mədəni irsinin əsas sütunlarından biridir. Müstəqil Azərbaycan Respublikasında dövlət dili kimi Azərbaycan dilinin qorunması, inkişaf etdirilməsi və cəmiyyətin bütün sahələrində düzgün istifadəsinin təmin olunması dövlət siyasətinin prioritet istiqamətlərindəndir. Bu baxımdan “Azərbaycan mədəniyyəti – 2040” strateji baxış sənədində Azərbaycan dili məsələsinə xüsusi yer ayrılmışdır. Bu sənədin 2-ci bəndində Azərbaycan dili ilə bağlı çağırışlar: Azərbaycan dilinin inkişafı, o cümlədən beynəlxalq aləmdə təbliği və təşviqi ilə bağlı əlaqələndirilmiş fəaliyyətin həyata keçirilməsi, Azərbaycan dilində elmi, elmi-publisistik və bədii əsərlərin sayının və keyfiyyətinin artırılması və digər məsələlər yer alıb. Konsepsiyanın 8.2-ci bölümü Azərbaycan dilinin inkişafı ilə bağlıdır.

NƏTİCƏ

Aparılan tədqiqat göstərir ki, Azərbaycan dilinin rəqəmsal platformalarda qorunması və modernləşdirilməsi ilk növbədə filoloji məsələdir. Texnologiya bu prosesdə köməkçi vasitə rolunu oynayır.

Dilçilərin, pedaqoqların və təhsil mütəxəssislərinin fəal iştirakı ilə hazırlanmış rəqəmsal alətlər Azərbaycan dilinin zənginliyini, normativliyini və milli xarakterini qorumaqla onun qlobal rəqəmsal məkanda davamlı mövcudluğunu təmin edə bilər.

Son olaraq bir daha qeyd edək ki, Azərbaycan dilinin qorunması məsələsi milli ideologiyanın əsas istiqamətidir. Bu həm dövlət siyasətinin prioritetlərindən biridir, həm də cəmiyyət üçün vacib amildir. Azərbaycan dilinin saflığının qorunması yalnız hüquqi yox, həm də mənəvi məsələdir. Bu dil xalqımızın yaddaşı, tarixi və varlığının təməlidir. Ana dilini qorumaq - milli kimliyi gələcək nəsillərə bütöv şəkildə ötürmək deməkdir.

Cənab Prezident bir çox nitqində vacib olan bu məsələni xüsusi olaraq diqqətə çatdırır ki, Böyük, Şanlı Zəfərlə biz təkcə ərazi bütövlüyümüzü deyil, həm də milli-mənəvi dəyərlərimizi, ən başlıcası ana dilimizi gələcək övladlarımıza bütöv və saf bir miras olaraq ötürməliyik.

ƏDƏBİYYAT

Əliyev, H.Ə. (2001, 18 iyun). “Dövlət dilinin tətbiqi işinin təkmilləşdirilməsi haqqında” Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Fərmanı. *Azərbaycan*.

Əliyev, H.Ə. (2011). *Müstəqilliyimiz əbədidir* (36-cı kitab). Azərənəşr.

Cəfərov, N.Q. (2005). *Azərbaycanşünaslığın əsasları*. Pedaqogika.

Xudiyev, N.M. (1997). *Heydər Əliyev və Azərbaycan dili*. Təhsil.

Hacıyev, T., Quliyev, Ə. və Cəfərov, N. [1994]. *Türk dili*: Dərslik. Öyrətmən.

Kamiloglu, Q. (2001). *Heydər Əliyev ideallığı*. Nurlan.

Maqsudov, E.S. (2011). *Poetik-praktik Azərbaycan dili*: Dərs vəsaiti. Nurlan.

Paşayev, Q.M. (2011). *Dilimiz – varlığımız*. Ozan.

Səfərov, M.H. (2012). *Azərbaycan dili anamın, dövlətimin dilidir*: Metodik vəsait. İdeya.

<http://www.google.com/search//mudrik+kelemlar&sourceid=opera&ie=utf-8>

İsmayıl, Z. (2026, 16 yanvar). Milli Kimlik Və Dil: Azərbaycan Dilinin Qloballaşan Dünyada Təhlükəsizliyi. *İki sahil*.

İsmayıl, Z. (2025, 11 dekabr]. AMEA-nın 80 illik yubileyində Prezidentin səsləndirdiyi strateji baxış. *İki sahil*.

“Azərbaycan Mədəniyyəti – 2040” Azərbaycan Dilinin İnkişafının Strateji Hədəfləri Və Prioritet İstiqamətləri (2026, 19 yanvar). *Elm*.

(AMEA-nın müxbir üzvü Əbülfəz Quliyev tərəfindən təqdim edilmişdir)

Daxilolma tarixi: İlkin variant 19.05.2026

Son variant 12.06.2026